

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QARDOSHLIK OTLARINING LINGVOMADANIY TAVSIFI

Nasrullayev Oloviddin

Annotatsiya: Ingliz va o'zbek tillarida qardoshlik otlarining lingvomadaniy tavsifi inson tajribasi va muloqotining asosiy jihati hisoblanadi. Lingvomadaniy tavsifi ko'p o'lchovli tushuncha bo'lib, u bir qator jismoniy, mavhum va metaforik ma'nolarni o'z ichiga oladi. Tilda makon turli usullarda, jumladan, otlar, fe'llar, ergash gaplar va boshqa fazoviy belgilarni ishlatish, shuningdek, makoniy mos yozuvlar ramkalarini qurish tarzida kodlangan va kontseptsiyalangan.

Kalit so'zlar: Ingliz va o'zbek, lingvomadaniy, tilshunoslik, morfologiya, o'lchov, malumot.

Аннотация: Лингвокультурологическое описание братских существительных в английском и узбекском языках является основным аспектом человеческого опыта и общения. Лингвистическое описание представляет собой многоаспектное понятие, включающее ряд физических, абстрактных и метафорических значений. В языке пространство кодируется и концептуализируется различными способами, включая использование существительных, глаголов, наречий и других пространственных маркеров, а также построение пространственных систем отсчета.

Ключевые слова: английский и узбекский языки, лингвокультурология, языкознание, морфология, измерение, информация.

Anotation: Linguistic and cultural description of fraternal nouns in English and Uzbek is the main aspect of human experience and communication. Linguistic description is a multidimensional concept, including a number of physical, abstract and metaphorical meanings. In language, space is encoded and conceptualized in a variety of ways, including the use of nouns, verbs, adverbs, and other spatial markers, as well as the construction of spatial frames of reference.

Key words: English and Uzbek languages, cultural linguistics, linguistics, morphology, measurement, information.

Tillar fazoviy mos yozuvlar tizimidan tashqari, makonni kodlash va kontseptuallashtirish uchun boshqa lingvistik xususiyatlardan ham foydalanadi, masalan, old qo'shimchalar, fe'llar, qo'shimchalar va boshqa makon belgilaridan foydalanish. In, on, under, behind kabi predloglar ikki yoki undan ortiq shaxslar orasidagi makoniy munosabatni bildirish uchun ishlatiladi. Ket, kel, jo 'na (go, come, move) kabi fe'llar predmetlarning makondagi harakatini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu yerda (here) va u yerda (there) kabi qo'shimchalar mavjudliklarning makonda

joylashishini ko'rsatish uchun ishlatiladi. Tildagi makonni kodlash va kontseptuallashtirish uchun ko'rgazmali, joylashtiruvchi va yo'nalish kabi boshqa makoniy belgilar ham qo'llaniladi. Tildagi makonni kodlash va kontseptuallashtirish nafaqat lingvistik hodisa, balki kognitiv va madaniy hodisadir. Tilda makonni kodlash va kontseptsiyalash usuli fazoviy axborotni qayta ishlash va ongda aks ettirish usulini ifodalaydi. Til, madaniyat va idrok o'rtasidagi munosabatlar murakkab va dinamik bo'lib, u madaniyatlararo kontekstlarda fazoviy idrok etish va muloqotning yuzaga kelishiga ta'sir qiladi.

Lingvomadaniy tahlil ijtimoiy hayot darajasining tildagi aks etishini o'rganishda ham aktiv qo'llaniladi. Misol uchun o'zbek millatida keng uy, ko'p farzandli bo'lish, to'y tomosha qilish milliylikning ajralmas qismi bo'lsa, nemis millati vakillarida bu narsaga unchalik e'tibor qaratilmaydi. Ijtimoiy hayot, holatlar, haqidagi tasavvurlar o'zining holatini yillar davomida, vaqt o'tishi bilan o'zgartirib turadi.

Lingvistika(semantika)ga kognitiv yondashuvda inson ongidagi struktur bilimlarning ma'lum turlarini qo'llash masalasi asosiy o'rinda turadi. Kognitiv ilmda bilimlar strukturasi turlicha tushunchalar: freym, ssenariy, skrept, geshtal't kabilar bilan ifodalanadi. «Xotirada egallangan bilimning aks etishini ifodalovchi tuzilmalar qatorida «skrept», «ssenariy», «kognitiv model», «mental model», «situasiya modeli» kabilar borligini olimlar e'tirof etadilar. Ayrim tadqiqot ishlarida esa semantika va gnoseologiya o'rtasidagi oraliq bosqichida obraz, geshtalbt, freym, propozisiya, formula kabi namunaviy biriliklar yuzaga keladi deb ko'rsatilgan». Atamalardagi bunday turli-tumanlik shu bilan izohlanadiki, ular butun mohiyati bilan bilimlarning turli xillarini anglatadi, qolaversa, yuqorida keltirilganidek, har bir olim bilimlarning u yoki bu strukturani ifodalashida o'z atamasini (yangiligini) qo'llashga harakat qiladi. Madaniyatning til bilan o'zaro bog'liqligida murakkab psixolingvistik jarayonlardan biri bo'lgan - tarjima muhim ahamiyat kasb etadi.

Tildagi qardosh otlarining tilshunoslarning aksariyati turg'un o'xshatishlarning idiomalarga yaqin turishini yoki idioma maqomida bo'lishini, ular ko'p asrlar mobaynida kishilar nutqida qo'llanish natijasi sifatida turg'unlashib, so'zlovchilar ongida muayyan modellar shaklida mustahkamlanib qolishini, o'xshatish etalonining, ya'ni o'xshatish asosidagi obrazning muayyan belgi-predmet bilan muntazam va qat'iy bog'liq bo'lishini ta'kidlaydi.

Lingvomadaniyatshunoslikning asosiy maqsadi madaniyat, Masalan, hosildorlikni so'zida ikki asil til hodisasi mavjud bo'lib, u xuddi shu hodisalar nuqtai nazaridan tahlil etilishi mumkin: 1) so'z yasalishi hodisasi; 2) shakl yasalish hodisasi (morfologik hodisa). Bu so'zda ikkita yasama so'z mavjud bo'lib, so'z yasalishi tahlilida har bir yasama so'zning tarkibi va bu tarkibiy qismlarning mohiyati vazifasi, ma'nosi va sharhi belgilanadi. Bunda: Hosildor yasama so'z ekani, u so'z yasalish asosi hosil va so'z yasovchi dor qo'shimchasidan iborat tarkibiy qismga egaligi, so'z yasalish asosi

(hosil) ot turkumiga oidligi, dor qo'shimchasining qaysi turkumga oid so'zdan qaysi turkumga mansub suz va qanday ma'noli so'z yasashi hamda uning boshqa xususiyatlari qayd etiladi. Hosildorlik yasama so'zining tahlili ham xuddi shu tarzda olib boriladi, ya'ni u yasama so'z ekani, unda hosildor so'z yasalish asosi, lik so'z yasovchi qo'shimcha ekani, shuningdek, bu qo'shimchaniing ma'nosi va boshqa xususiyatlari qayd etiladi. Morfologik tahlilda hosildorlik so'zining ot ekanligi, -n i qo'shimchasi shu so'z (ot)ning tushum kelishik shaklini yasashi, uning ma'nosi va sharhri qayd etiladi. Lingvistik tahlilning yana quyidagi turlari farqlanadi: 1) leksikologik tahlil; 2) frazeologik tahlil; 3) semasiologik tahlil; 4) fonetik tahlil; 5) imloviy tahlil; 6) orfoepik tahlil; 7) morfem tahlil; 8) sintaktik tahlil; 9) punktuatsion tahlil; 10) uslubiy tahlil; 11) etimologik tahlil. xalq tafakkuri, uning olamniidrok etishidagio'zigaxosjihatlarningtilda aksetishini o'rganishdan iborat. Mazkur sohaning obyektiv va madaniyat, predmeti esa o'zida madaniysemantikani namoyon etuvchi birliklar hisoblanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ingliz tilidagi predloglarni joylashuv, yo'l va uslub kabi bir nechta semantik toifalarga ajratish mumkin va ular keng ko'lamli fazoviy munosabatlarni ifodalash uchun ishlatiladi. Masalan, "in" predlogi tutilishni ifodalash uchun, "on" predlogi esa kontakti ifodalash uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida so'zlashuvchilar makoniy munosabatlarni kontseptsiyalash uchun asosan egosentrik mos yozuvlar ramkasidan foydalanadilar.

Tillararo tadqiqotlarda ingliz va o'zbek tillarida qardosh otlarining lingvomadaniy tavsifi va kontseptuallashtirish ham solishtirildi. Bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ikkala til ham makoniy munosabatlarni ifodalash uchun old qo'shimchalardan foydalansa-da, predloglarning semantik kategoriyalari va taqsimoti ikki til o'rtasida farq qiladi. Boshqa bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida so'zlashuvchilar makoniy munosabatlarni tasvirlashda ko'proq geometrik mos yozuvlar ramkalaridan foydalanadilar, o'zbek tilida so'zlashuvchilar esa atrof-muhit va diqqatga sazovor joylarga asoslangan mos yozuvlar ramkalaridan ko'proq foydalanadilar.

Umuman olganda, til, bilish va makonni idrok etish o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p qirrali. Lingvistik nisbiylik munozara mavzusi bo'lib qolsa-da, tildagi makon toifasi bo'yicha tadqiqotlar til makoniy idrok va ongni shakllantirishda rol o'ynashi va madaniyatlararo muloqot va aloqa strategiyalarini loyihalash uchun amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Umuman olganda, makonni tasvirlashda tillararo farqlar va o'xshashliklarni o'rganish tilning makoniy idrok va ongni shakllantirishdagi roli haqida tushuncha beradi va madaniyatlararo muloqot va aloqa strategiyalarini loyihalash uchun amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Makhmudova, N. R. (2019). The use of multimedia learning tools in the English language. *Мировая наука*, (9), 44-48.
2. Makhmudova, N. (2022). PRAGMATIC SIGNS OF ORNITHONYMS IN PROVERBS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 88-91.
3. Makhmudova, N. (2021). BIRD NAMES REALLY MATTER: FEATURES OF ORNITHONYMES IN LANGUAGE. *Theoretical & Applied Science*, (5), 116-118.
4. Makhmudova, N. (2021). LEXICAL-SEMANTIC GROUP OF ORNITHONYMS IN LANGUAGE AND THEIR USE. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(5), 107-116.
5. Гафуров, Б. З. ТЕКСТЫ С ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКИМИ ФОНОВАРИАНТАМИ И ИХ ПЕРЕВОД (НА МАТЕРИАЛЕ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА). *ILIMham JAMIYET*, 72.
6. Zakirovich, G. B. (2022). The Theme of Female Gender in the Texts of Advertising in Russian and Uzbek Languages (On the Material of Medical Vocabulary). *Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 2(1), 23-29.